DAS BÖSE ALS GOTTESBEWEIS

Hurejre Kam, *Das Böse als Gottesbeweis: Die Theodizee al-Māturīdīs im Lichte seiner Epistemologie, Kosmologie und Ontologie*, EB-Verlag, Berlin, 2019, 256 p.

Prvu temeljitiju studiju o Abū al-Manṣūru al-Māturīdīju na jednom od evropskih jezika načinio je Mustafa Cerić 1987. godine kao doktorsku disertaciju, koja je 1995. god. objavljena u Kuala Lumpuru.[1] Nakon toga uslijedile su monografije Ulricha Rudolpha 1997. god.,[2] Philipa Dorrolla 2013. god.[3] te Ramona Harveya 2021. god.,[4] ne navodeći mnogobrojne kraće znanstvene radove, poput članaka u znanstvenim časopisima. Monografija Hurejrea Kama „Das Böse als Gottesbeweis: Die Theodizee al-Māturīdīs im Lichte seiner Epistemologie, Kosmologie und Ontologie“[5] (Zlo kao dokaz o postojanju Boga: al-Māturīdijeva teodiceja u svjetlu njegove epistemologije, kosmologije i ontologije), slično kao i gore spomenute, jedna je u nizu doktorskih disertacija. Odbranjena je 2017. god. na Goethe Univerzitetu u Frankfurtu, a dvije godine kasnije je i objavljena. Ova monografija, iako nije prva o al-Māturīdīju, kako se moglo uočiti, ona ipak nudi nove spoznaje o teologiji učitelja iz Semerkanda, u čemu se ogleda njezin značaj, posebno za islamsku teologiju na njemačkom govornom području.

S obzirom da al-Māturīdī pitanje teodiceje u svom *Kitābu at-Tawḥīdu*, koji je bio predmet Kamovog istraživanja nije izravno tretirao,

1 Mustafa Cerić, *Roots of Synthetic Theology in Islam a study of the theology of Abu Mansur Al-Maturidi (d. 333/944)*, International Institute of Islamic Thought and Civilisation, Kuala Lumpur, 1995.

2 Ulrich Rudolph, *Al-Māturīdī und die sunnitische Theologie in Samarkand*, Brill, Leiden, 1997., djelo je prevedeno i na engleski jezik 2015. god.: *Al-Māturīdī and the Development of Sunnī Theology in Samarqand*, preveo: Rodrigo Adem, Brill, Leiden, 2015.

3 Philip Dorroll, *Modern by Tradition: Abū Manṣūr al-Māturīdī and the New Turkish Theology*, Emory University, 2013.

4 Ramon Harvey, *Transcendent God, Rational World: A Māturīdī Theology*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2021.

5 Hureyre Kam, *Das Böse als Gottesbeweis: Die Theodiezee al-Māturīdīs im Lichte seiner Epistemologie, Kosmologie und Ontologie*, EB Verlag, Berlin, 2019.

autor je njegovu poziciju nastojao rekonstruirati čitajući dva različita kritička izdanja spomenutog djela s jedne strane i putem analize njegove epistemologije, kosmologije i ontologije kao koherentnog teološkog sistema s druge strane. Time se i nametnula struktura Kamove knjige, koja se sastoji od tri poglavlja, Uvoda i Zaključka. U uvodnom poglavlju on raspravlja o problemu teodiceje u islamskom kontekstu i o tome da se postojanje zla u klasičnoj islamskoj teologiji prije svega smatralo etičkim, a ne metafizičkim problemom. Pored toga, Kam pojašnjava kako su teolozi zlo u svijetu uglavnom nastojali reinterpretirati i udaljiti od Boga, za razliku od al-Māturīdīja, koji je smatrao da Bog, ne samo ne sprječava zlo, šta više, On ga omogućava i stvara. Jer da je svijet kojim slučajem nastao iz samoga sebe, težio bi samousavršavanju i u konačnici to savršenstvo ostvario, tako da u njemu ne bi postojalo zlo niti druga manjkavost. Stoga zlo, slijedom ovog razmišljanja, biva stilizirano kao dokaz o postojanju Boga, jer Bog upravlja svemirom i slobodan je stvoriti dobro i zlo. (S. 23) Riječ je zapravo o argumentu kojeg al-Māturīdī istovremeno koristi protiv muʿtazila i njihove *al-aṣlaḥ* teorije s jedne te dualista i njihovog koncepta boga dobra i boga zla s druge strane.

Prvo poglavlje knjige obrađuje epistemologiju kod al-Māturīdīja, koga neki autori smatraju prvim muslimanskim teologom koji je napisao zasebnu spoznajnu teoriju i ovoj temi posvetio posebno poglavlje u svom *Kitāb at-Tawḥīdu*. Ipak najznačajniji rezultati ovog poglavlja Kamove knjige je zaključak prema kojem je al-Māturīdī utemeljio dualnu epistemologiju i razdvojio dva područja spoznaje, religijsko i ono naučno. Za svako od ova dva područja postoji zasebna epistemologija, a svaka od njih ima zasebne izvore spoznaje. Tako su izvori religijske spoznaje predaja *(as-samʿ)* i um *(al-ʿaql)*, a izvori spoznaje stvarnosti stvari (Quellen der Erkenntnis der Wirklichkeit der Dinge) su čula *(al-ʿiyān)*, predaja *(al-aḫbār)* i racionalna spekulacija *(an-naẓar)*.

Drugo poglavlje se bavi elaboriranjem kosmoloških teorija, poput atomizma, akcidentalizma i senzualizma unutar kalāmske misli te pokušajem određivanja al-Māturīdījeve pozicije po ovom pitanju. Kam primjećuje kako su neki od prethodnih istraživača al-Māturīdīja smatrali atomistom, dok su ga drugi svrstavali u akcidentaliste, a što on u oba slučaja smatra ishitrenim zaključcima. Prema njegovom mišljenju, al-Māturīdī je eklektik, u svoj sistem ugrađuje one dijelove učenja, koji se bez poteškoća mogu integrirati u njegov *Weltanschauung*

i koje je empirijskim posmatranjem moguće dokazati. Nadalje, kosmološka pitanja za al-Māturīdīja, kao teologa, sekundarnog su značaja, ali je moguće primijetiti njegovu skeptičnost spram uvođenja u teologiju bilo kakvih učenja, koja bi mogla ugrozit *tawḥīd*, a atomizam ga suviše podsjeća na učenja dualista i grčkih filozofa. Dakle, on iako koristi terminologiju atomističkog učenja, on tu teoriju ne prihvata u cijelosti. Ono po čemu se al-Māturīdī izdvaja od drugih teologa jeste uvođenje koncepta suprostavljenih priroda *(ṭawābiʿ)*, kao sila koje djeluju u tijelima *(aǧsām)* kosmosa. Da su ta tijela slijedila svoje prirode, nikada se ne bi mogla spojiti u jednu cjelinu, što ukazuje na izvanjsku Silu, koja je odgovorna za njihovo spajanje.

Treće poglavlje, *Ontologija*, nudi uvid u al-Māturīdījevo učenje o Bogu i teodiceji. Autor nastoji odgovoriti na pitanje, kakva to ideja o Bogu dovodi do izjave da je zlo dokaz o Njegovom postojanju i kako ju je moguće uz al-Māturīdījevu epistemologiju i kosmologiju integrirati u cjelokupan sistem (str. 176). Stoga autor u prvom dijelu raspravlja o glavnim teološkim temama vezanim za Boga, poput jednoće Stvoritelja *(tawḥīd)* i šta zapravo znači jedan, zatim o Božijem kviditetu *(māhiyya)* i Njegovom upravljanju svijetom *(tadbīr)*, odnosno prirodama u njemu *(ṭawābiʿ)*, da bi na kraju raspravljao o Njegovim atributima i viđenju Boga *(visio beatifica, ruʾyat Allāh)*. Drugi dio ovog poglavlja posvećen je teodiceji i pitanjima vezanim za nju, prije svega Božijoj mudrosti *(ḥikma)*, *kasb* teoriji, kritici muʿtazilske *aṣlaḥ* teorije i ljudskim djelima, naglašavajući al-Māturīdījevo suprotstavljanje predestinaciji kroz uvođenje učenja o dvije „ljudske moći“ *(qudra* i *istaṭāʿa)*.

I napokon, u Zaključku, autor sumira rezultate svoga istraživanja i naglašava da, prema al-Māturīdīju, usklađenost suprostavljenih priroda *(ṭawābiʿ)* u svijetu s jedne strane i postojanje zla i manjkavosti u njemu s druge strane ukazuje na eksternu Silu koja sve spomenuto spaja u jedan harmoničan kosmos.

Iako o al-Māturīdīju postoji nekoliko ranijih studija, autor ove knjige je uspio kritički preispitati dosadašnja saznanja i ponuditi nova tumačenja teologije učitelja iz Semerkanda te ukazati na njegovu originalnost unutar klasičnog kalāma. Stoga bi ova studija buduće istraživače mogla podstaknuti na preispitivanje razine komplementarnosti māturīdijske i aš'arijske škole te probuditi interes za daljnjim istraživanjima. I na kraju, s obzirom da se radi o kvalitetnom naučnom djelu, ova studija sama po sebi predstavlja doprinos izučavanju māturīdijske škole.

Literatura:

Cerić, Mustafa, *Roots of Synthetic Theology in Islam a study of the theology of Abu Mansur Al-Maturidi (d. 333/944)*, International Institute of Islamic Thought and Civilisation, Kuala Lumpur, 1995.

Dorroll, Philip, *Modern by Tradition: Abū Manṣūr al-Māturīdī and the New Turkish Theology*, Emory University, 2013.

Harvey, Ramon, *Transcendent God, Rational World: A Māturīdī Theology*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2021.

Kam, Hureyre, *Das Böse als Gottesbeweis: Die Theodiezee al-Māturīdīs im Lichte seiner Epistemologie, Kosmologie und Ontologie*, EB Verlag, Berlin, 2019.

Rudolph, Ulrich, *Al-Māturīdī und die sunnitische Theologie in Samarkand*, Brill, Leiden, 1997.

Rudolph, Ulrich, *Al-Māturīdī and the Development of Sunnī Theology in Samarqand*, preveo: Rodrigo Adem, Brill, Leiden, 2015.

Bego Hasanović

University of Vienna

Faculty of Philological and Cultural Studies

Department of Islamic-Theological Studies